

עומקא דפרשה

- ביסוד קנין כסף
- שער הציון
- קנין שדה עפרון

- ערש"ק כ"ו מרחשון תש"ע
- קנין כסף בקידושין
- קנין כסף ע"י שליח קטן

פרשת חיי שרה - בענין קנין כסף

גליון ס"ח

קנין כסף ע"י שליח קטן

הרב יוסף דוד וינגרטן

שאלה: השולח מעות על ידי קטן או גוי ונתנהו למוכר וקיבלם בעבור הקונה האם קונה כקנין כסף.

תשובה. הנה בקידושין (זו) אמרו שאם אמר הלך מנה והתקדשי לפלוני שמקודשת מדין עבד כנעני, ובטעם הדבר דעת קצה"ח (סי קצה סק"ז) שהמוכר עושה מעשה קנין אפילו שהקונה לא שותף במעשה הקנין, והוא ע"פ מה שאמרו "קבלת רבו גרמה לו" שהכוונה שעצם קבלת המעות על ידי האדון מקנה, ואילו דעת הגר"ח (מלוה פ"ה) והחזו"א (ח"מ ג יז) שמועיל מדין זכיה שנותן המעות כזוכה בעבור העבד, וא"כ הו"ה כאן לד' הקצות סגי במה שהמוכר מקבל מעות, ואילו לד' הגר"ח והחזו"א הרי אין שליחות וזכיה לקטן וגוי ולא תועיל נתינת המעות לידו.

אך אינו דומה כלל, דנראה דכל מה שצריך לדון ע"כ היינו דווקא היכן שאין כאן רצון או ידיעה למעשה הקנין כמו בע"כ שאין רצון קנין על ידי העבד וגם לא מועיל, ולכן צריך להגיע לדינא דזכות דהרי אינו "בר קנין", וע"כ לא סגי בלא זכות לעבד, דפעולת האדם השלישי אינה כלום ביחס לעבד, אלא כשיש זכות נחשב כנותן לעבד מעות ע"מ שאין לרבו רשות בו ונחשב כאילו מפקיע את עצמו וע"כ איכא דינא דעבד כנעני.

והיינו שרק במקום שעצם המשא ומתן הוא רק בין אדם שלישי למוכר בלא ידיעת הלוקח, יכול להועיל רק משום דינא דעבד כנעני, והיכא דליכא זכות ללוקח מלן דמהני, ומדויק ברמב"ם בהא דמקודשת מדין עבד כנעני שכתב דאותו פלוני שמתקדשת לו צריך לומר הרי את מקודשת לי דבלא זה לא סגי משא"כ לרש"י דהוא מדינא דשליחות סגי באמירת השליח והחידוש דא"צ מעות המשלח.

ולכן במקום שאין התייחסות של המעות ללוקח ככה"ג יש מקום לפלפל אם מהני [וכדלהלן] כיון דמ"מ הגיע לידי המוכר מעות. או דמ"מ לא הגיע מחמת רצון הלוקח אלא מאליו, אבל במקום שהמעות הגיעו מחמת הלוקח ורצונו ככה"ג מתייחס הקנין ללוקח וקונה.

ויבואר בזה, שכידוע דעת רוב הראשונים הטעם דמהני קנין כסף הוא משום דכך הוא רוב קניני הבני אדם ולכן לא איכפת לן היאך עובר הכסף, ולהר"מ [שהוסיף שצריך לומר הרי את מקודשת לי, צ"ל שרק כשעושה דרך בני אדם להעביר בין ע"י עצמו ובין ע"י אחרים חשוב קנין אבל כשהלוקח אינו בכלל המקח וכל הנידון בין אדם שלישי למוכר ככה"ג לא מציינו חידוש דקנין ומהני רק מדין זכיה.

והנה המתח"א (שלוחין סי ט"ו) דן בגוי ששלח ישראל שישכרו לו בית מישראל ועשה השליח שליחותו ונתן המעות למשכיר כדי שיקנה המשכיר ביתו לגוי העלה שלא צריך בזה שליחות וזכיה כיון שאין ישראל זוכה לגוי אלא מעשה קוף הוא דעביד דנותן המעות למשכיר וממילא זכיה הגוי והוסיף שכל שקיבל המוכר המעות ממילא מקנהו לאחרים ע"י כסף שלקח, והיינו דסובר שאף בישראל הקונה בעבור הגוי זכה הגוי בנתינת ישראל את המעות בעבורו, וכשיתכונן ס"ל לכמה פוסקים כמ"מ המבי"ט (ח"ג סי קמ"ה) ונתה"מ (סי קפ"ח) וקצוה"ח (שם וסי קכ"ב) ועוד פוסקים, אכן לעצמו הובא ברמ"א (סי ת"ג) וע"ש במג"א (והעירו שהמתח"א שם סותר את הרשב"ש שסמך שני ידיו עליו אח"כ בסי טז) והמהר"ם אלשיך (סי י) בתשובתו לכמב"ט חלק עליו בזה. ועי' במל"מ פ"ג מחומ"צ ה"ג שהאריך בנידון זה [ועי' בביאור הלכה סי תמ"ח ס"ג ד"ה ובלבד שנראה מדבריו דנוטה לדעת המתח"א].

ובשו"ת מהרש"ם (א קג) רצה לחלק בין קונה במעותיו של הגוי שקנה הגוי לבין קונה במעות עצמו (וכן משמע בתקפו של יוסף ח"ב סי קכח) וכך רצה לחלק גם בדברי גאונים (כלל צה אות עז) ע"ש. אלא דכבר העירו בעצמם דהריב"ש אינו מחלק בהכי וביותר משמע דלא ס"ל האי חילוק.

ולה"ל נראה דאין סתירה מדברי הרשב"ש להנבאר וגם הרשב"ש יודה שבנדו"ד שקונה, וכל נידונו דהריב"ש הוא כשהמשא ומתן היה בין ישראל לגוי בלא קשר לגוי המשלח, ואפילו שהישראל אמר שהוא שליח הגוי מ"מ עצם המו"מ היה בניהם, וע"כ ס"ל דכיון דתחילת הנידון היה בין ישראל לגוי בעינן לדינא דשליחות, אבל במקום שהמו"מ היה בין הלוקח למוכר ורק המעות צריכים לבא ע"י אדם אחר שפיר מודה הרשב"ש שמהני כדשהנידון הוא רק איך שיגיעו המעות אין נפ"מ מי הוא הנותן. ושוב מצאתי שכעין זה חילק במכתב לדוד (וי"ד סי י"ד).

ועולה: אם הקונה קצץ על המקח וסיכס עם המוכר שישלח מעות על ידי קטן או גוי קנה, אך אם הקטן או הגוי באו ואמרו שהם קונים בעבור פלוני וקיבל המעות תלוי במחלוקת הרשב"ש והמתח"א אם קונה וכפי שנתבאר.

בענין קנין כסף בקידושין

הרב יהושע אייזנשטיין

ידועה ומפורסמת מחלוקת הסמ"ע והט"ו בחו"מ סי ק"צ באופן פעולת קנין כסף, דלהסמ"ע הקנין חל דוקא ע"י שהקונה נותן למוכר את הכסף בתורת שיווי החפץ הנקנה, ותמורת זה המוכר מקנה לו את החפץ. ולהט"ו הוא מעשה קנין בעלמא כשטר וחזקה, וצורת עשייתו היא ע"י נתינת כסף, וראייתו מהא דקידושי אשה נעשים בקנין כסף.

והנה בדבר זה דשו בו רבים, ורציתי רק להעיר על מה שבדברי הרשב"א בדוכתא חדא חזי דס"ל בזה כהסמ"ע ובדוכתא אחרייתא חזי דס"ל כהט"ו, וצ"ב.

בב"ב מה: בסוגיא דתליוהו וזבין, מבו דתליוהו וזבין זביניה זבני דאגב אוניסי גמר ומקני וו"ה דתליוה להאשה ונתקדשה בע"כ קידושיה קידושין. ומבוי שם בראשונים דבגוונא דתליוהו ויהיב במתנה אין מתנתו מתנה דללא הזווי לא גמר מקני. ומק' הרשב"א: "וא"ת והכא (בקידושי אשה) מאי זביני איכא והא לא קיבלה זו, וי"מ משום כסף קידושיה ומכאן דקדקו דתלוהו וזבין אפי' בפחות מכדי שווי הקרקע זביניה זבני דהא אשה מתקדשת בפרוטה וחשבינן לה כתלוה וזבין וכו' ומסתברא דאין דברים אלו (דמהני תליוהו בפחות מהשווי) נכונים... ואשה המתקדשת בפרוטה נמי לאו ראה היא דכל אשה מתקדשת היא בכך ואפי' בנתיב דר' חייא מתקדשות בפרוטה והרי כל אשה כאילו דמיה קצובין ליקנות לבעל בפרוטה" וכו'. ע"ש באורך.

ובדברי הרשב"א חזינו לכאן דקנין כסף בקידושין הוא בתורת שיווי המקח כהסמ"ע, דאילו למד הרשב"א כהט"ו דכסף קנין, אי"כ מה תירץ בהא דאשה דמיה קצובין בפרוטה הא סו"ס אי"ז כלל כמשלם לה על המקח אלא כתליוהו ויהיב או כתליוהו וזבין בשטר. (ועיין ברשב"א שם בהמשך דבריו, דתליוהו וקדיש בפרוטה אי"ז כתליוהו וזבין בשטר), וחזינו דס"ל דהפרוטה ניתנת תמורת המקח וש"כ בזה אגב זווי גמר ומקני והוי כתליוהו וזבין. ויחידש הרשב"א דבקידושין הפרוטה היא כל שיווי המקח ולא מקצת השיווי.

[ובדברי הרשב"א הללו טמון יישוב שיטת הסמ"ע מהוכחת הט"ו בקידושין, והבי' דגם להסמ"ע השיווי נקבע כפי המחיר הקצוב בשוק ולא כפי השיווי האמיתי של החפץ למוכר וז"ל וקאמ"ל, ומדוקדקים דברי הרשב"א: אשה דמיה קצובים ליקנות בפרוטה ואפי' בנתיב דרב חייא מתקדשות בפרוטה].

אך צ"ע דבדברי הרשב"א בקידושין: "חזי לכאן דנוקט כהט"ו דכסף קידושין הוא בתורת מעשה קנין ולא בתורת שיווי, דהנה בגמ' שם: "אמר אביי המקדש במלוה אינה מקודשת בהנאת מלוה מקודשת ואסור לעשות כן מפני הערמת ריבית, האי הנאת מלוה היכי כמי אילימא דאוקפה דאל' ארבעה בחמישה ריבית מעלייתא הוא ועוד היינו מלוה, דמי צריכא דארווח לה זימנא". וברש"י פ"י דארווח לה זימנא - שהרויח לה זמן ההלוואה שחייבת לו, ואל' התקדשתי לי בהנאה זו שאת היית נותנת פרוטה לאדם שייפסני או לי וכו' ולא ריבית גמור הוא דלא קץ לה מידי ולא מידי שקל מינה. עכ"ל רש"י. וברשב"א כ' כרש"י וביתר ביאור, וז"ל: ואיכא למידק מאי שנא ארבעה בחמישה ומאי שנא כי ארווח לה זימנא בקידושיה הכא והכא איתתא הויא ליה בריבית מלווה, אטו מאן דארווח זימנא ושקיל דיני מי שרי, וי"ל כיון דגופה ממש לא קני ליה ל"ה ריבית וכו' אבל כי קצץ ארבעה בחמישה ובדמי ההוא דינר של ריבית קא שקיל לה הוי ריבית מעליא דה"ל כמאן דשקיל פחות משו"פ בדמי ההוא דינר וריבית מעליא הוא דהא אחשביה איהו בדינר. עכ"ל הרשב"א.

ומבאר בדברי רש"י והרשב"א דקידושי אשה בעצמותם אינם שווים מאומה והוי כפחות משווי פרוטה ועל כן בארוח לה זימנא תמורת מקח הקידושין אין בזה משום ריבית, ורק היכא דקצץ דמלוה ארבעה בחמישה, ובמקום הדינר החמישי מקבל את הקידושין, רק אז הוי כאחשביה בדינר, והוי ריבית קצוצה.

ותוס' שם פ"ד"ה דארווח, פליג ע"ז ומק' - לא נהירא כיון שהוא נותן לה זה (בכל קידושי אשה) פרוטה בקידושין, ולא נתן לה (בקידושין אלו) כלום הוי כאילו נתנה לו פרוטה ממש והוי ריבית גמור.

וחזינו להדיא בדברי רש"י וביותר בדברי הרשב"א, דפרוטה דקנין כסף דקידושין ל"ה בתורת שיווי המקח, דא"כ קידושי אשה שווים פרוטה וכשמקדש בהרווחת זמן תמורת הקידושין הוי ריבית מעלייתא דמקדש תמורת דבר דשוה פרוטה ואין צריך לזה קציצה לאחשביה, דהא זה קצוץ וקובע בשוק דשווי הקידושין הוא פרוטה, ומדכתבו שצריך לזה קציצה ואחשביה חזינו דהפרוטה היא כמעשה קנין בעלמא, והקידושין עצמם הם דבר רוחני שאין לו ערך ממוני. (אמנם, תוס' דהקשו דהוי כאילו נתנה לו פרוטה, לא בהכרח דס"ל דכסף שיווי וכנ"ל אלא ייתכן דס"ל נמי דכסף קנין והקשו דהמעשה קנין עצמו זה השתמשות וחושי פרוטה חושבי שהאשה נתנה להבעל את שווי המעשה קנין, וכך ביאורו הקה"י סי י' ובשי הגרש"ר אות צ"ד).

וצריך ביאור איך יתיישבו דברי הרשב"א בב' המקומות.

במתני' קידושין כח. נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף ובשטר ובחזקה. ובגמ' ב"ק ע: אי גבי גונב ומוכר בשבת "באומר עוקף תאניה מתאינתי ותיקני לי גניבותיך, אמרי וכיון דכי תבע ליה קמן בדינא לא אמרינן ליה זיל שלים דמיחייב בנפשו הוא הא מכירה נמי לאו מכירה היא" והקשה בחי' הגרעק"א דהלא קיי"ל בסנהרין עב. דגם באופן דאיכא פטור דקלב"מ, מ"מ כאשר החפץ בעין אז הדין דאפשר לתובעו בדיינים וא"כ ה"ה הכא דאפשר לתבוע ממנו התאניה בבי"ד באם לא יקנה לו הגניבות ואמאי ל"מ המכירה.

ובחידושי הגר"ש שקאפ (קידושין סי' ב') ובזכרון שמואל (סי' מ"ז אות ב') כתבו להוכיח מזה דבקנין כסף דין הוא דבעי שהכסף יחייב את המוכר ליתן תמורתו ללוקח [וממילא מאחר וסיכמו ביניהם שתמורת הכסף היא הקרקע שעליה הם מסכמים נקנית היא ללוקח מכח חיובו של המוכר] ובלא חיוב זה לא יכול לחול הקנין, ולכך כאן אף דאת התאניה עצמה אפשר לתבועו בדיינים מ"מ כיון דאת תמורתה דהיינו הגניבות א"א לתבועו לא חל המקח, וכע"ז כ' באפיקי' ים (ח"א סי' ט"ז אות ג) וכן הביא בסו"ד ממרנא הגר"ע גרודז'ינסקי זללה"ה.

ובנתיה"מ (סי' שד"מ סק"א) כ' דמי שלוה כסף מחבירו וייחד דבר מיוחד לפרעון ונתרצה לו המלוה נקנה לו אותו דבר ממילא בלא שום מעש"ק, ולכאור' הוא משום סברת האחרו' הנ"ל דכיון דיש לו חיוב לקונה ומייחד לחיוב זה דבר מסויים ממילא נקנה לו.

עוד מצינו בתוס' (סנהדרין סח: ד"ה קטן) שכ' דמשכח"ל ממון לקטן מדאוריין בשכר טרחו ומלאכתו, ולכאור' יל"פ בזה דהנה מה דבסתמא אין קטן יכול לקנות בקנין כסף הוא משום דאין יכול להקנות הכסף למוכר וממילא אין המוכר מתחייב בתמורה, אך בשכר טרחו שהחיוב הוא ממילא ע"י שטרח שפיר יכול להקנות לו הממון ע"י דעתו של המוכר כיון דע"י החיוב חשיב שיש כאן מעש"ק.

והנה לכאור' ילה"ק עמ"ש האחרו' דהסוגיא דב"ק הנ"ל מייירי בקנין כסף, דהלא התם מייירי על מכירה בשור ושה והו"ל מטלטלין שאינם נקנים בכסף כמבוי' במתני' קידושין כו. ואיך מהני כלל, אמנם צ"ל דהוא משום דמדאוריין מטלטלין נקנים בכסף כדאי' בב"מ מז: "א"ר יוחנן דבר תורה מעות קונות" ולהכי לענין חיוב תשלומי' ד' וה' דהוא חיוב דאוריין מהני.

והנה בגוף הא דדבר תורה מעות קונות לר"י כ' בשיטמ"ק (ב"מ שם) בשם הרמב"ן הרשב"א הר"ן והריטב"א וז"ל "מסברא קאמר לפי שרוב הקנינים נעשים בכסף, אמנם מאידך מצינו בגמ' קידושין ב. דילפי' קנין כסף באשה ובשדה מקראי, ומו"ר הגרצ"י אדלשטיין שליט"א ביאר בזה דבאמת קנין כסף מהני מב' טעמי' הא' מסברא כמ"ש הראשו' והב' מגזיה"כ דקראי ולפי"ז אמר ד"ל דמה דמוכח מגמ' דב"ק הנ"ל דבעי שהכסף יחייב תמורתו הוא רק בקנין כסף הנלמד מסברא דהתם קאי עלה דמייירי במטלטלין כמשנ"ת, אך בקנין כסף דקרא לא בעי שיחייב הכסף תמורתו דהוא מעש"ק גרידא הנלמד מקרא.

ועפי"ז יישב מור"ר הנ"ל מה דהק' באפיקי' ים (ח"א סי' ט"ז או' ב') על יסוד האחרו' הנ"ל ממש"כ המשנה למלך (הל' אישות פ"ה ה"א) דהמקדש אשה שהיא חולה מסוכנת באיסורי הנאה מקודשת אף דלו אי"ז שוה כלום כיון דמ"מ היא קיבלה הנאת ממון ולפמ"ש האחרו' קשה הא אינה מתחייבת למקדש את תמורת הכסף כיון דלו לא נתחסר כלום ואיך יכולה להתקדש בזה, והביא האפיקי' ים (שם או' י"א) ממרנא הגר"ח"ע גרודז'ינסקי זללה"ה לחלק דבאמת בכסף קידושין לא בעינן שיחייב תמורתו ורק בקנינים בעי' לזה, אך לפי הנ"ל דהוא משום דבקנין כסף דקרא באמת ל"ב שיחייב תמורתו ולהכי מהני במקדש באיסור"ל כיון דשם הוא כסף דקרא ורק בהך דב"ק שהוא קנין כסף דסברא בעי' שיחייב תמורתו.

ולכאור' היה מקום לחלק ע"ד הנ"ל באופן"א קצת והוא דבאמת בכל גווני המעש"ק הוא ע"י ההתחייבות ללוקח וכפ"ש"כ הגר"ש (קידושין סי' ב') שלא חילק בזה כלל, אלא דבקנין כסף דסברא החיוב מגיע מכח זכות הלוקח שהוציא מכספו ונתן למוכר תמורת הדבר ולהכי בהך דב"ק כיון דאיכא קלב"מ והפקיעה התורה זכות הלוקח תו ל"ה מכירה, אך בקנין כסף דקרא החיוב מגיע מכח השתעבדות המוכר גרידא דחידשה התורה דאדם יכול להתחייב מצד עצמו תמורה בעבור הנאה שקיבל ולהכי במקדש באיסור"ל דסו"ס חייבה האשה עצמה תמורת הממון שקיבלה שפיר מתקדשת בזה.

ולפי"ז יש לחלק בזה עוד, דבקנין כסף דסברא עיקר התחייבות התמורה היא התחייבות ממון כללית דהרי אין ללוקח זכות לתבוע דבר מסויים בעבור כספו ורק דמאחר וסיכמו המוכר והלוקח שהתמורה תהא קרקע זו וכדו' נקנית הקרקע, אך בקנין כסף דקרא י"ל דההתחייבות היא רק על הקרקע שסיכמו ביניהם כיון דהיא מגיעה רק מכח רצון והנאת המוכר והוא התחייב רק על הקרקע המסויימת.

קנין כסף בקרקע

במתני' קידושין כו. נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף... ובגמ' בכסף מנלן, אמר חזקיה אמר קרא (ירמיה לב) שדות בכסף יקנו. וכ' התוס' (ד"ה אמר) דלא אייתי מקרא דכתיב גבי עפרון, משום דדילמא ה"מ מנכרי שכל קנינו בכסף.

כ' החינוך (שלו) ואין ספק כי אלו הקניות כולן מתקנת חכמים הן, והביאו הכתובים לסמוך בהם דבריהם. וכ"ז המאירי (קידושין כו). אך המנ"ח (יב) השיג ע"ז דמכל הפוס' מוכח שקנין תורה הוא מה"ת ככל דיני התורה.

הסמ"ע (קצ סק"א) כ' דנלמד משדה עפרון, והנתי"מ (סק"ב) השיג ע"ז דהרי בגמ' כו. מבואר שנלמד משדות בכסף יקנו, וכן מהתוס' שם דא"א ללמוד משדה עפרון. אמנם בפרישה מבואר דהלימוד משדה עפרון הוא רק לענין שצריך שו"פ. [אך ע"י ב"י דבפחות משו"פ ל"מ כיון דל"ח כסף ולא מצד הלימוד משדה עפרון].

השעה"מ (מכירה פ"א ה"ג) הק' דנילף ממ"ש בפר' וישלח (לג, ט) **ויקנו** את חלקת השדה... במאה קשיטה", ויישב דמהתם הו"א דדוקא כשמשלם את כל התמורה. ותי' בזה גם מה דלא ילפי' מאברהם ועפרון (כדהק' התוס' כו). שהרי שילם את כל הסכום, ורק משדות בכסף יקנו שמעינן דהקנין מצד הכסף ואפי' בשו"פ. [ותליא במהות הקנין אם הוא מצד שווי הדבר, ע"י לק].

ובמדרש הגדול כאן אי' בכסף מלא יתננה לי - מכאן אמרו הקרקע נקנית בכסף בשטר ובחזקה. [ודלא כסוגיא דקידושין].

קנין כסף בקידושין

מקור הדין בקידושין ב. כסף מנ"ל גמר קיחה קיחה משדה עפרון כתיב הכא כי יקח איש אשה וכתוב התם נתתי כסף השדה קח ממני וקיחה איקרי קנין דכתיב השדה אשר קנה אברהם, אי נמי שדות בכסף יקנו. (ועיי"ש ד:.) ולתנא דמתני' (ג.) מהפס' ויצאה חנם אין כסף, [ועיי' אבנ"מ כח, טז, בנפס"מ בין הילפו].

המקנה הק' אמאי הביאה הגמ' הפס' השדה אשר קנה אברהם שנא' בפר' ויחי ולא מה שנא' קודם בפר' חיי שרה לאברהם למקנה. ובארזא דבי רב תי' עפ"י האוה"ח דמ"ש "למקנה" אין הפי' שקנה אלא שע"ז התאפשר לקנותה, ובאמת הקנין נעשה אח"כ בחזקה.

עיי' רש"י גיטין לג. דדעת רבותיו שקידושי כסף אינם מה"ת, אבל רש"י שם חולק. והרמב"ם (אישות אב, ב) כ' שהם מד"ס אך ביאור הנו"כ דס"ל דמהני מה"ת רק כוונתו במ"ש מד"ס כיון שאינו מפורש.

קנין כסף במטלטלין

לדעת ר' יוחנן (ב"מ מז:.) דבר תורה מעות קונות [במטלטלין ובעלי חיים - טור קצח]. ומקור הד"ת שקונות כ' רש"י (ב"מ מז: ד"ה סבר) כדאשכחן גבי קונה מן ההקדש שאמרה תורה "ונתן הכסף וקם לו".

והנימוק"י (כח:.) כ' דסברא הוא כיון שרוב הקנינים נעשים בכסף, [ופליג על רש"י משום דאין למדין הדיוט מהקדש]. ותוס' בבכורות (ג:) כ' מדכתיב "או קנה מיד עמיתך" וסתם קנין הוא כסף כדכתיב "שדות בכסף יקנו" וכתבי' "מכסף מקנתו". ועיי' במ"ש הרי"ף (ב"מ כח:) ד"ת מעות קונות אם גופו קונה ממונו לא כ"ש. וכ"כ ר"ח. והוא עפ"י הגמ' בבכורות (ג.) דילפי' מכסף מקנתו, וק"ו הוא אם גופו קונה ממונו לא כ"ש. אכן נדחה בגמ' שם, ולכן כ' הנימוק"י (הנ"ל) דליכא למימר דיליף מק"ו, ועפ"י הגיהו בר"ף (ח"ו"י) דיש למוחקו. ועיי' רמב"ן וריטב"א שהק' על הר"ח והרי"ף, ועיי' פנ"י.

אבל אמרו חכמים שלא נקנה בכסף [אלא במשיכה או הגבהה], ודעת הריב"ן (בתוד"ה נשרפו) שהתקנה היא **הפקעה** של הקנין, עיי"ש. אך עיי' רש"י (מו: ד"ה גזירה) דמשמע שלא עקרו את הקנין כסף שנעשה אלא שאמרו שעדיין יכול לחזור בו.

וטעם תקנה זו הוא שמא יאבד החפץ באונס כגון שיאמר לו המוכר נשרפו חטיף בעליה. (מז:.) וכ' החו"י (כד) דא"א לתקן שהמוכר יהיה חייב באחריות, שהרי אם הוא מקח ה"ז תרתי דסתרי לחייב המוכר, ועיי"ש עוד. [ונרמז בל' הטור קצח "וכיון שתקנו חכמים שיהיה ברשות המוכר, א"כ לא נגמר המקח עד שימשוך". ועייין].

דעת הר"ן (ב"מ מט:.) דבאופן שאין לחשוש להנ"ל, יש קנין כסף, ולכן שכירות מטלטלין נקנה בכסף. ויתירה מזו דעת החינוך (שלו) דכל שלא שייך הגזירה **לא מועיל** משיכה והגבהה, וכ"כ בד' הרמב"ם (גו.) והמנ"ח (שלו, ג.) תמה ע"ז דכיון שתיקנו חז"ל קנין מהני תמיד רק דאיה"נ דבאופן שלא שייך הגזירה מועיל **גם** קנין התורה, ודייק כן בשו"ע חו"מ קצט, והביא שכ"ד הנתי"מ (קצו, א), [ועיי"ש בשו"ע האופנים דמהני קנין כסף, ועיי' לק' בענין קנין כסף במצוות].

כסף תמורה או מעשה קנין

דעת הסמ"ע (ח"מ קצא) דקנין כסף הוא דוקא בכסף של שווי המקח ולא כסף שניתן רק לצורך הקנין, שהרי קנין כסף נלמד משדה עפרון ושם היה דמי שיווי השדה. וכ"כ בפרישה (ב) [ולכן גם כשהקנין נעשה בפרוטה צריך שיתן אותה בתור תחילת פרעון דמי המקח]. וכן משמע במאירי (קידושין כו.) דאף כשקונה בפרוטה בעי עכ"פ שיהיה מדמי המקח. וכ"כ המנ"ח (מג, י) בד' התוס' ר"ד (כא): לגבי גרעון כסף באמה העבריה. [אך צ"ע דבתוס' ר"ד בדף יג. כ' דמהני קנין כסף גם במתנה (דלא כתוס' ע"ז עא. ד"ה פרדשני), וע"כ דאינו שווי אלא מעשה קנין].

והט"ז שם חולק וס"ל דמועיל בתורת קנין מצד עצמו, וראייתו שהרי גם קנין דאשה בכסף [קידושין] נלמד משדה עפרון, וזה פשוט דבאשה הכסף אינו תמורת שוויה [שהרי אין דמים לבן חורין - ברכ"א], אלא בתור כסף קנין. וכ"כ הב"ח (קצא) דמלישנא דקרא שזדות בכסף יקנו משמע דאינו דוקא דמי השדה אלא כסף שהקרקע נקנית בו וזהו הנקרא כסף קנין. ועי' אוסף חידו"ת מהגר"א קוטלר (יח, יג) דהוכיח כן מדילפי בבכורות (יג) קנין כסף מהפס' מכסף מקנתו [עי' לק' ש' שנאמר בעבד עברי ובה הרי לפני הקנין אינו עבד וע"כ דאינו שיווי].

ועי' מלואי אבן (ח"ב עמ' ה) דבי הגדרים הם ב' הפכים, ולכן לד' הט"ז אינו תוספת שאפשר גם כמעשה קנין, אלא הוא בדוקא כקנין ולא כשיווי.

והאבנ"מ (כט, ב) פשיט"ל דאף בקידושין הוא כסף שיווי. (ועי' ח"י הגרש"ש סי' ב וקוב"ש כג.) אך באפיקי ים (ח"א סו"ס טז) כ' בשם הגר"ח ע"ד דאף לפי הסמ"ע דהוא כסף שיווי מ"מ הוא דוקא בממון אבל בקידושין ה"ז כסף קנין. וכ"כ באבהא"ז בשי' הרמב"ם (הל' מכירה פ"א ה"ד). [ואע"פ דילפי כסף קידושין מקיחה דשדה עפרון, י"ל דהוא רק על עצם ה"קיחה" שהיא בכסף, ומעתה כ"מ לפי ענינו דבממון הוא לפי שווי ובקידושין שווי כי יקח הוא מעשה קנין].

כוונה בקנין כסף

הדבר אברהם (ח"ב יח) נסתפק דשמא בקנין כסף אם לא נתן לשם קנין לא מהני, דבזה חלוק ממעשה הגבהה ומשיכה שהם מעשה קנין מצד עצמן, אבל בכסף אם לא נתנו לשם קנין אינו חשוב כלל כדבר הקונה.

ובשו"ת בית שלמה (ח"מ סז ד"ה ועתה), פשיטא ליה דמה שמועיל קנין בלא כוונה הוא רק כשעשה מעשה קנין בגוף הדבר אבל בקנין כסף שאינו בגוף החפץ, ודאי דבלא כוונה לא מהני. וכ"כ הקה"י (קידושין א, ב) דחלוק קנין כסף משאר קנינים שעצם הפעולה היא הקנין, משא"כ בכסף שכשניתן בסתמא שלא בתורת תשלום על הדבר הנקנה אינו מעשה קנין כלל.

אבל רעק"א בתשו' (תנינא נו ד"ה ובאמת) כ' דבקנין כסף מהני בלא כוונת קנין. וכ"כ הגרש"ש (קידושין א) דאף אם בכל הקנינים בעי כוונה, מ"מ בקנין כסף א"צ לכוונה. [כלומר דהיא מציאות של תמורה], ולכאוי תליא בהנ"ל אם הקנין ע"י כסף התמורה או שניתן כמעשה קנין. אך עי' בקה"י שם דקאמר הכי אף לשי' הט"ז.

קנין ע"י שוה כסף

כ' הריטב"א קידושין ב. דבקנין אשה ושדה פשיטא דכסף ושוה כסף שוין הם, וז"ל אדוננו הרב הרמב"ן ז"ל. וכ"כ השטמ"ק ב"ק ע. תאנה קונה בתורת דמים.

ועי' פנ"י ב"מ מה: דידוע שכל מקום שאמרו כסף קונה אמרינן שוה כסף ככסף ואפי' שומא א"צ. וכ"כ הגר"ח (מעשר שני פ"ח) וכ"ד הרבה אחרונים, ועי' שערי חיים קידושין סי' ב (ג) דהוא פשוט כן בכל הקנינים משום דיסוד הקנין הוא מה שהמוכר מתחייב לתת תמורת מה שקיבל, ולענין זה אין חילוק אם קיבל כסף או שו"כ. [משא"כ בקידושין דהחלות ע"י עצם הכסף ולא ע"י שעבוד דצריך להחזיר תמורת הדמים].

אך דעת החמדת שלמה (ב"מ כט) דלענין קנין כסף צריך דוקא כסף ולא שו"כ, כיון שחלות הקנין אינה ע"י שזוכה בכסף אלא ע"י שיש לו רשות להוציא את הכסף.

ובאבי עזרי (אישות פ"ג ה"א) דייק כן ברמב"ם שלא כ' בהל' מכירה דשוה כסף ככסף [ורק לגבי כסף קידושין כ' כן]. וביאר הסברא דבשוה כסף לא ידעינן מהו הדבר הקונה ומה הנקנה וא"כ אין זה קנין כסף אלא חליפין. אכן בחי' רשש"ק (קידושין ב) ביאר דא"צ ידיעה מה הקונה ומה הנקנה אלא כששניהם מקפידים על חפץ מיוחד, אבל כשנותנו לו בתור תשלום מהני.

קנין שדה עפרון

בסדר הפר' אחרי ששילם אברהם לעפרון, כתיב (יז-יח) "ויקם שדה עפרון... לאברהם למקנה לעני בני חת" ופי' הרמב"ן (יא) שאחרי שפרע את הכסף החזיק תחלה בשדה ובמערה [קנין חזקה] והקימה ברשותו לעיני בני העיר, ואח"כ קבר אותה. [וכן ברשב"ם (יח) משמע שמלבד הכסף הוצרך גם לחזקה ע"י הקבורה, עי"ש. ועי' ספורנו (יח) דמשמע שהיה גם שטר]. וכ"מ בתוס' בקידושין (ב: ד"ה אי) שכ' דמ"ש "השדה אשר קנה אברהם" יתכן דהוא בחזקה או בשטר, וצ"ב למה לא הספיק קנין כסף.

וביאר האוה"ח בפס' (יט) "ואחרי כן קבר אברהם..." "ויקם השדה..." שנא' להודיע שהיתה הקניה ככל משפטי הקנין, אחרי ששקל אברהם לעפרון דמי המערה ובה סלק את זכותו מעל הקרקע כמ"ש הרמב"ם פ"א מזכיה שהגוי מסלק זכותו ע"י הדמים, והנכסים הפקר. ומעתה יועיל גמר הקנין בידי אברהם ע"י החזקה במה שקבר את שרה.

וכ"כ החת"ס (מהדו' רינ"ש) בפס' "לאברהם למקנה" שהיה עומד לאברהם למקנה אבל עדיין לא זכה בו כיון שע"י הכסף עפרון רק נסתלק, "ואחרי כן קבר אברהם..." והחזיק בה, ועתה נקנה לו וע"ז נא' (כ) "ויקם השדה..." מאת בני חת" כיון שלא מעפרון זכה בה אלא מכל בני חת, שהרי כשנסתלק עפרון היה הפקר לכל העומדים שם והם הניחו לאברהם לזכות בה. וכע"ז כ' המש"ח (יז) דהכסף הועיל רק "לעיני בני חת" שדנו כב"ג, אבל מדין התורה ה"ז ישראל מעכו"ם והוי שדה הפקר, ולכן הוצרך לקנין חזקה.

ובס' ארזא דבי רב (קידושין עמ' סז) הק' ע"ז דא"כ היאך הביאה הגמי מקור שקיחה איקרי קנין מכסף השדה קח ממני, והשדה אשר קנה אברהם, והרי שם הקנין נעשה בחזקה ולא בכסף. ויישב דבאמת גם הכסף פעל ע"י קבלת המוכר, ומזה ראייה דאיקרי קנין. ומה הוצרך גם חזקה הוא מפני שרצה לקבור את שרה בנחלת ה' שהיא א"י, (עי' רמב"ן פס' יט) וכיון שעדיין לא נכבשה אר"י וממילא לא נתקדשה, הרי קדושתה תלויה בחזקה שמחזיק אברהם [עי' רמב"ם תרומות פ"א ה"ה שהקדושה או ע"י כבוש או ע"י חזקה].

קנין כסף במצוות

אע"פ שחכמים ביטלו קנין כסף במטלטלין, מ"מ בקנין למצוות יש דמהני קנין כסף כמ"ש השו"ע בחו"מ קצט, ג דבקניית בשר לאכילת מצוה בד' פרקים, העמידו חכמים דבריהם על ד"ת ומעות קונות. וכ' הרמ"א ד"יא דה"ה בקניית יין לקידוש בע"ש דקנה (מהרי"ל). ועי' ביאורגר"א ורע"א דפליגי ע"ז.

ובדעת הרמ"א משמע בקצוה"ח דהוא דוקא במצות קידוש שכ' (ב) דאף בחלות לשבת כן משום שמקדשין על הפת, ומשמע דמצד מצות לחם משנה ל"מ. והפמ"ג (או"ח תרנ"א) כ' דה"ה כל מצוה שאינה מצויה, ודעת הברכ"י (או"ח שסט) דהוא רק כשאין ברירה ללוקח. ובשו"ת אמרי יושר (ח"ב פג) כ' דהוא רק בזמני טרדה, במצוה הבאה לפרקים או כשטרוד טירדא דשבת ואין זמן לעשות קנין.

[יש לציין דלמעשה דעת הרבה מפוסקי זמננו דבכל אופן קונה בקנין כסף מצד סיטומתא, עי' אג"מ חו"מ א' סו"ס נב.]

מאיךד י"א דבחפץ של מצוה לא יצא יד"ח אם לא קנאו בקנין כסף, עפ"י המחנ"א (משיכה ב) דלד' הרמב"ם והרמב"ן ורי"ו קנין דרבנן ל"מ לדאורייתא. ומובא בשע"ת (תרנ"א) ובבכור"י (ה). והמ"ב (סק"י) כ' להזהר בזה לכתחילה. [ובמנחת פתים (תרנ"ב בהוס')] צידד דלא יצא יד"ח משום דבמצוות מועיל קנין כסף (כנ"ל) וממילא ל"מ קנין אחר. אך החת"ס (סוכה ל) כ' דמהני משיכה [הגבהה] באתרוג לקנותו מדאורייתא. (ועי' דבר אברהם סי' א, טז) וכ"ד השו"מ (ד' ח"ג כט), והאבנ"ז (או"ח תצ"ד, ד).

קנין כסף בהקדש ובצדקה

בקידושין כח: מבואר דקנין הקדש במטלטלין חלוק מקנין הדיוט וא"צ משיכה, כיון שהעמידו חכמים על ד"ת ונקנה בכסף. ונחלקו הראשונים אם הוא גם כשיש הפסד להקדש ע"ז, וכ' הש"ך (קצט"א, כד' הר"ן דקונה בכל אופן).

הרמ"א (קצט"ד, כ) דהקדש וצדקה קונה במעות, ואפי' אם נתייקר א"א לחזור. [וכוונתו להקדש לביהכ"נ דומיא דצדקה], אך הקצוה"ח (ג) כ' דהוא דין רק בהקדש לבדק הבית, אבל צדקה והקדש בזה"ז קונה בכסף רק למעלייתא, ולא במקום שיש הפסד לעניים. והביא כמה ראיות שצדקה לעניים אינה כהקדש, ועי' נתיב"מ שם מה שהשיב ע"ד ודעתו דצדקה כהקדש לענין זה. ונפק"מ לגבאי הקונה חפץ לביהכ"נ או מוסד, ועי' שו"ת מהר"ם סי' פב בענין השכרת מקום לביהכ"נ והתייקר או הוזל.

אי בעינן זכייה בכסף ע"י המקנה

האחרונים דנו אי בקנין כסף בעינן שיוזכה המקנה בכסף, ורק ע"ז חל בקנין, או דסגי בעצם נתינת הכסף למקנה וע"ז נקנה המקח לקונה ואם זוכה המקנה בכסף תמורת המקח (עי' מקנה קידושין כב: ד"ה אמר שמואל ופרי יצחק ח"ב ס"ה, ל"ד), והנה ביבמות יט: סבר רבי דמאמר ביבמה מהני בעל כרחיה, דומיא דביאה שקונה ביבמה בעל כרחיה. ורבנן פליגי, דמיילי מקידושין אית לן למילף, ובקידושין לא מהני בע"כ. ואי נימא דקנין כסף היינו דוקא על ידי זכיית המקנה, והכי נמי בקידושין דילפינן קיחה קיחה משדה עפרון בעינן שתזכה האשה מעיקרא בכסף, אי"כ אמאי מהני לרבי מאמר בעל כרחיה, דהרי מאמר יסודו כקידושי כסף, וכיון שאינה חפצה במאמר לא זכתה בכסף, ואין כאן מעשה קנין כלל. ולזה לא הינו טעמא דילפינן מביאה דיבמה. ולכאוי חזינן מהכא דא"צ זכיה בכסף, וסגי במה שהכסף ניתן לרשות האשה. אלא דלפי"ז עולה לכאוי דלא בעינן כסף החוזר, דענין כסף החוזר שייך רק אחר שיוזכה המקנה בכסף, והאפיקי ים (ח"א ס"כ ט"ז) כתב בשם בעל האחיזה, דדוקא במקח בעינן כסף החוזר, אבל בקידושי אשה לא בעינן, כיון דבמקח בעינן כסף שנינו, אבל באשה אין הכסף בתורת שיווי אלא בתורת קנין. [וצ"ל דאף דילפינן קיחה קיחה משדה עפרון, דון מינה ואוקי באתרה, דלא ילפינן אלא דשייך באשה קנין כסף, ומסברא אמרינן דחלוקים זה מזה ביסודם ובדיניהם]. ולפי"ז ניחא הא דבמאמר ובקידושין א"צ זכיה, אבל במקח בעינן.

קנין כסף בד' מינים

הנה לכאוי פשיטא שדבר שאינו שוה פרוטה א"א לקנותו בקנין כסף, שהרי תמורתו היא פחות משו"פ, וא"כ ה"ז קנין בפחות משו"פ. ומעתה יל"ע עפ"י מה שנסתפק המל"מ בסופ"ד מהל' אישות (בהגהה) לגבי קידושין באתרוג מהודר, שמצד עצמו אינו שו"פ אלא דמיו יקרים מצד שמקיימים בו המצוה, אם חשוב שו"פ. (ועי' מאירי קידושין נו ונובי"ת אה"ע טו). וא"כ ה"נ לגבי קנין כסף [די"א שמעכב במצוות], תליא בהך ספיקא אם אפשר לקנות ד' מינים בקנין כסף, באופן [המצוי בפרט בערבות] שמצד עצמם אין בהם שו"פ וכל שוויים רק מצד המצוה, וע"ז לא נעשה הקנין אלא על גוף החפץ. [וגם בשאר קנינים יל"ע לפי הסוברים דלא שייך זכיה בדבר שהוא פחות משו"פ].

צ. ג.

בכסף מלא יתננה לי. ובמדרש הגדול איי מכאן שהקרקע נקנה בכסף שטר וחזקה, אבל בקידושין כו. למדו משדות בכסף יקנו, וכ' שם התוס' דא"א ללמוד מעפרון דשאני נכרי שכל קנינו בכסף, ויל"ע דזה רק לפי רש"י אבל התו' לעיל יד: כתבו דק"ל כר' יוחנן דבמשיכה, וכבר נח' בזה בבכורות ג: בתו' שם, ועכ"פ במדרש כאן יש ראי' לרש"י ומאידך בבבלי קידו' מבוי כהתו'.

ל. ב.

הרב אלקנה גלעזר

נושאי הפרשיות הקרובות

- תולדות - בכור ומכירת הבכורה
- ויצא - מעשר כספים (כח, כב)
- וישלח - תפילה בעת צרה (לב, יב)
- וישב - הערות בעניני הנוכה
- מוקץ - תפילת הדרך (מב, לה)
- ויגש - ערבות (מד, לב)
- ויחי - יששכר וזבולון (מט, יג)

ד"ת מתיאמים [עד 700 מילים] אפשר להניח בצירוף שם מלא וטל', בתיבת "עומקא דפרשה" בפתח אוצה"ס בית יוסף רח' שדי חמד. או לשלוח בדוא"ל הנ"ל. חומר יתקבל בכל שבוע עד יום שלישי בערב [ד"ת בכת"י עד יום א']. אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים.

הערות והארות לחידו'ת שבגליון ניתן לשלוח לדוא"ל: gal200@neto.bezeqint.net או בתיבת "עומקא דפרשה". המערכת מתיחסת לתגובות רק תחת שם מלא. (בפרסום התגובה אפשר להשתמש בר"ת).

גליון זה מוקדש לע"נ

הרב פנחס זאב
בן עמנואל זצ"ל

גלב"ע כ"ו חשון תשס"ג

לקביעת חברותא
9141217
24 שעות ביממה

דרושים לחברותא

נושא	זמן	מקום הלימוד	
ה' שבת בעיין	9:00-1:00	גבעה הדרומית	בוקר
יו"ד ח"ג	4:00-7:00	נופי עילית	אחה"צ
במה מדליקין - חנוכה	4:00-7:00	אוהל מנחם	אחה"צ
יו"ד בב"ח	9:00-10:30	אזור נתיה"ס	ערב
ביצה	8:30-10:00	פתוח	ערב

מכיון שישנה התעוררות גדולה בלימוד בבתי המדרשות בלילות שבת המעוניינים בחברותות יפנו לטל' הנ"ל